

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Rieger Imre.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, BOROS GYÖRGY, BOGA KÁROLY, DR. CSERNÁTONI GYULA, CZIRJÁK ALBERT, DR. FERENCZI ZOLTÁN, SÁNDOR JÓZSEF.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt. félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Lyceum-épület); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — NAGY KÁLMÁN közs. isk. igazgató-, egyleti pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (Feleki út 1. sz. a.) küldendők.

A tanítókról.

A hivatalok legtöbbjének megvan a saját munkarendje s legtöbbnél megvan a munkaidő. Hát ez mind megvan nálunk tanítóknál is — mondják némelyek.

Pedig bizony nincsen, s éppen ezért kívánok szólani.

A tanító tanít és nevel tanítványai körében, úgy a mindennapi, mint az ismétlő iskolában. Ezt tudjuk; tudjuk azt is, mit s mennyi ideig kell tanítanunk. De ezután csak azt halljuk beszélni s azt érezzük ránk tukmálva, a mit — hivatásunkból eredőleg — tennünk „muszáj.“ A „hivatásunk“ köpenyege alá pedig a végezni valók elszámálhatlan szere, neme tartozik. Így pl. népiskolai munkánk után tartozunk munkálkodni a társadalom terén; azután képeznünk kell földmivéseket és iparosokat; kell kántoroskodnunk sok helyütt, és kell hogy a nemzetgazdászok „nemzet boldogító“ eszméit mindenütt valósítsuk.

Hát ez így elsorolva is meglehető munkakör, melyet azonban nem árt részleteznünk.

A mindennapi iskolában foglalkoznunk kell heti 26—30 órán, az ismétlő iskolában heti 2—5 órán s ezen kívül nyáron gazdasági, kertészeti gyakorlatokra, télen háziipari tanításra van rendelve a szerda és szombat délután. Ez átlag számítva, napi 5½—6½ óra. Egy maga elég egy napi munkára, de ezt tetemesen növeli a tanítónak a szülékhez való viszonya, egyházi teendője s társadalmi működése, eltekintve attól, hogy kivált falukon az iskolai, a tanítási idő rendszeren napi 7—8 órára rug. Én ezt a tanítóra névze soknak találom. Soknak, mert a tanítás — tagadhatatlanul — gyötrő munka. A tanító ember, s a sok gyermek tanításával, nevelésével járó vesződség, boszankodás, izgatottság, a megkívánt lelki éberség fárasztó, minden oldalulag igénybe vett szellemi munka, lehetetlen, hogy őt el ne lankaszszák, bizonyos fokban ki ne merítsék. Más részről az is áll, hogy az iskolai levegő károsan hat s a beszéd a tüdőt és a beszédszerveket ugyan megdolgozza.

Már most milyen erővel és kedvvel menjen a tanító iskolájából a „népnevelői“ hivatás által megkövetelt munkájához? Hát bizony a legtöbb tanító — különösen falun — társadalmilag nem is sokat tesz, nem is tehet, mert neki is van énye s van családja is. Van,

de a tanításért ő földet, terményt kap csupán s amazi gondoznia, munkálnia, emez után járnia, fáradnia kell. Mikor a tanítást elvégezte: kezdődik a gazdálkodás, vagy pedig a mellékkeresetet adó foglalkozás. Ha aztán összevesszük a tanító, a gazdálkodó, a mellék szerzeményért futkosó s a társadalmi téren olyan, a milyen szerepkört-betöltő ember munkáját, gondjait, bajait: bizony könnyen beláthatjuk, hogy ez az ember jól meg van terhelve. A ki ezt belátja, s a ki tudja, hogy egy tanítónak főképp nyugodtságra, anyagi gondoktól ment állapotra van szüksége: az mindenesetre törekedni fog arra, hogy a tanító készpénzben s kellő fizetést kapjon, hogy tanítói óráinak száma lejobb szállíttassék s hat osztályt, 80—100 és több gyermeket ne tanítson. Heti 22 órán egy, legföllebb 2 osztály s 40—60 gyermek tanítása teljesen elég; a tanítót kevésbé terheli, a sikert, az iskolák minőségét pedig emeli. Az ilyen kérdések tisztázása, vitatása elől tanító egyesuleteink kár visszahuzódnok.

Gondoljuk meg, hogy a tanító, az osztályok s gyermekek sokasága mellett a tanítót még a tanítani valók sokfélesége is terheli. Követelik, hogy nem csak írni, olvasni, számolni, nem csak a tudományok minden körének alapelemcire tanítsunk, hanem legyünk gazdálkodók, kertészek, méhészek, selymészek és — Isten tudja — hányféle iparosok! A munka megosztás elvének uralkodása idején egyedül a tanító az, kinek mindent tudnia, mindenhez értenie kell.

Jogos, igazságos-e ez a követelés, mely már erkölcsileg megvan?

Igaz, hogy földművelő állam vagyunk s igen helyén való volna népünket okos gazdává nevelni; elismerem, hogy nagyobb iparra, több iparosra van szükségünk, mint a milyen, mint a mennyi van. De hát ebből hogyan következtetheti bárki azt, hogy az általánosan nevelő intézet, a népiskola, a mindennapi, elemi iskola neveljen gazdálkodókat és iparosokat?! Míg más hivatalnok teljes elismerést vív ki, ha szakjában kellő jártassággal bír: csak egyedül a tanító legyen ezermester? Míg mások csak rendes, hivatalos órái foglalnak el s azontúl élhet családjának, élhet magán ügyeinek, rendezheti házi dolgait: addig a tanító iskolai, számos óráin kívül társadalmi, sok időt igénylő munkálkodásra is köteleztessék s csak ezután nézhessen arra, hogy bé-

rül adott földjéből kellő jövedelmet nyerjen és csak ezek után élhessen családjá körében? Csak a tanító legyen az, kiből a magán ember szabadságát teljesen elnyomják a hivatalnok kötelezettségei, a hivatal korlátai? Ezek mind oly kérdések, melyekre igen sokféle felelet adható s adatik, de kielégítő, igazságosat, méltányosat még eddig nem ismerünk.

Mindenekelőtt kívánatos a tanítók heti óráinak számát meghatározni tekintettel arra, hogy ők népnevelésre, társadalmi munkásságra is hivatvák s hogy rá vannak utálva nemcsak gazdálkodásra, hanem mellékereset szerzésére is, és hogy ők családban élő szabad emberek, polgárok is. A népiskolák heti tanóráinak száma az 1868. XXXVIII. t. cz 52. §-a szerint 20—25, beleértve a hit- és erkölcstant, de nem értve bele a testgyakorlatot és a gazdasági vagy kertészeti gyakorlatokat, az ismétlő iskolában pedig télen 5, nyáron 2 óra. Ezt az óramennyiséget a min. tanterv az osztatlan népiskolákban tetemesen növeli. Nekünk jogos törekvésünket képezheti a tanórák számának csökkentése.

A tanítani valók sorában a gazdasági s kertészeti gyakorlatok és az ipar érdemel kiváló figyelmet. Ha — a mint a józan felfogás diktálja — ama gyakorlatok és az ipar nem szakszerűleg, nem azért tanítandók, hogy gazdákká s iparosokká neveljék a népiskola tanulóit, hanem azért, hogy a nevelés minden oldalú, közügyesítő is legyen: akkor a természetrajz és természettan bátran törülhető a külön tanórák sorából s egybeolvadhatnak ezekkel, a mikre határozottan megszábotott heti órákat kell kijelölni a határozatlan szerda és szombat délutánok helyett. Én éppen nem lehetek ellensége annak, hogy — a mint a gazdasági s kertészeti gyakorlatokat — úgy valami iparágat is, tanuljon a leendő tanító. Rosszul mondtam, nem iparágat, nem, mert ő nem lesz sem iparos, sem ipar-tanító, ő, ha egy-két iparágat megtanul, ennek az életben legtöbbször sem mint ember, sem mint tanító hasznát nem veszi. Némi iparágához eszközöket nem szerez sem ő, sem az iskola, máshoz pedig anyagot nem ad az ő lakó-, megtelepedési helye. Olyanabbul járunk így az iparral, mint a gazd.-kert.-gyakorlatokkal, a melyek tanítása elé a gyakorlat szintén hatalmas gátot vet; nincs föld, kert, nincsenek gyermekeknek való gazdasági eszközök, és nincs gondoskodva arról, hogy a mit a gyermekek el nem végezhetnek, vagy rosszul végeznek el, azt ki készíti el, ki teszi jóvá? — Én hát nem egy-két iparágat tanítanám a néptanítókat, hanem kiválogatnám a sokféle ipar azon részeit, melyek kéziügyesítésre, a testi munka megszerzésére a népisk. tanulókat tekintve a legalkalmasabbak. Az így összeválogatott fiú kézimunkára rendes heti óraszám szabandó.

Maradjon a népiskola s a néptanító az, a mi!

Ujfalusy.

Az olvasás művészetéről.

Amerikában a fenhargon való olvasást úgy tanítják az iskolákban, mint a legnehezebb művészetet, s valóban egész helyesen tudni olvasni valóságos művészet, majdnem a legnehezebb, de egyszersmind a legkellemesebb és a leghasznosabb is. Semmi sem fejleszti annyira az értelmet. A jó olvasónak kitűnő tolmácsnak kell lennie, egészen magáévá kell tennie a szerző gondolatát, hogy azt úgy mondhassa el, mintha lelkéből fakadt volna. Így lehet csak tökéletesen megérteni a

remekművek szépségét is. Azon kívül tanárnak, politikai embernek, ügyvédnek, felolvasónak egyaránt mulhatatlanul szükséges, hogy kitűnően tudjon olvasni; míg a családban, a társaságban a fenhargon való olvasás egyik legkellemesebb időtöltés. De sőt a tanulóknak is rendkívül nagy segítségére válik. Ha jól, értelemmel tud olvasni, akkor a lecke azonnal megragadja értelmét, és abba bevésszódik, míg az oly tanuló, ki értelem nélkül szokott darálni, tizszer is elolvassa ugyanazt a mondatot, míg végre beveri a fejébe, mint a hogy egy szöveget vernek be a falba, többszöri csapás után, lehet mondani majdnem fizikailag.

Ezért volna mulhatatlanul szükséges, hogy az iskolákban, úgy a fiú- mint a leány-középiskolákban megtanítsák és gyakoroltassák a növendékeket az olvasás művészetében. Főképp nálunk volna ez még hasznosabb mint más országokban. Mert a magyar, a teljesen kiművelt egyéneket kivéve, általában nem igen bír érzékkel az árnyalatok iránt, csak az gyakorol reá némi hatást a szellemi, erkölcsi világban, a mi erősen kidomborodik. Az olvasás művészetét pedig éppen az árnyalatokon alapulván, erre nézve is finomítná érzékét. Mert természetesen itt csakis, azon olvasásról szólunk, a mely már művészet. Arról, a mely által a hang tiszta csengővé, neme szerint arany, ezüst, vagy ércszóvá válik. Mert a hangot éppen úgy kilehet művelni az olvasással, mint az énekkel. Mily különbség van a nyers hang és a kiművelt hang között!

Midőn egyenesen ülünk, és a középhangokat alkalmazzuk inkább az olvasásnál, órákig olvashatunk fenhargon, minden fáradtság nélkül. De ahoz még az is szükséges, hogy a lélegzést jól osszjuk be, a szüneteket használván fel arra. A ki a vesszőt, pontosvesszőt, kettőspontot, pontot jól alkalmazza, mintegy kiemeli az egész mondatot; jobban, tisztábban ejti ki a szókat, értelmesebben fejezi ki az író gondolatát. Ha nem sietünk, nem hadarunk, időnk van meggondolni, minő fontossága van minden szónak a mondatban, és mindeniknek megadjuk az általa követelt hangsúlyt.

Az irodalom tanításánál kellene a művészi olvasást begyakorolni, előbb könnyű, a növendék értelméhez mért remek prózával. A versek helyes olvasása még nagyobb művészet, melynél a növendékek vagy énekelnek, vagy ál-pathoszszaal, sértik a hallgatók fülét. Egészen hamisan hangsúlyoznak. Mások úgy akarják olvasni a verset, mintha próza volna. De a próza, próza, a vers, vers; mindenik olvasásnak megvan a maga külön szabálya. Különös igazán, hogy nálunk inkább megvan a növendékekben, még a lányoknál is, a szóközi tehetség. Némelyikök rögtönözve, például a történelmet elmondva igen helyesen, értelmesen, sőt válogatott kifejezéssel beszél, és azért mégis minden művészet nélkül olvas. Külföldi útamban mindezt megfordítva tapasztaltam. A növendékek, főképp Franciaországban úgy olvasnak, hogy akár kire nézve élvezet lehet őket hallgatni; a szerző legrejtettebb szépségeit azonnal megérik, és kiemelik, mert erre nagy gondtal voltak szoktatva, de beszélni, rögtönözni nem tudnak oly biztonsággal mint mi nálunk. Természetesen körülbelül ugyanegy osztálybeli növendékekről szölok, mert azon növendékeknek, kik tanerőknek készülnek, gyönyörű előadásuk van. De az alsóbb osztályokban szebben olvasnak, mint a hogy beszélnek, míg nálunk szebben beszélnek, mint a hogy olvasnak. Pedig mind a két művészet egyaránt hasznos és kellemes.

De Gerando Antonina.

A betegségeket okozó apró szervezetekről és a védő oltásról.

Nemcsak évtizedekkel ezelőtt, hanem jelenleg is találkozunk a laikus világban a himlőoltás ellenségeivel. Ezelőtt három évvel a londoni internationalis congressuson heves vitatkozások folytak a felett, hogy az oltás valaha képezte-e okát a ragályos betegségeknek? De már ezen congressuson sem merték az apró szervezetek elméletének ellenségei a betegségek spontaneitását védelmezni, sőt ezen kérdés felett még discussio sem volt.

A londoni congressus a tudományos előhaladás egy nagy vívmányának lett hirdetője. Ekkor jöttek annak nyomára, hogy a betegségek gerjesztő anyagát gyengíthetik, varialhatják és alkalmas cultura által a betegségeket egy helyhez köthetik. Ezen előhaladás különösen az állatgyógyászatban egy új epochát teremtett. A védő oltást, a lépfene és tyuk kolera ellen, már régen ismerték, ezután más methodusok lettek ismeretesekek, úgy hogy mostan már százezer állat közül, ezen mód alkalmazása mellett, alig egy esik áldozatul e járványos állatbetegségeknek.

Nem lehet azt hinni, hogy a tudománynak ezen előhaladása a jövőben az állatbetegségeknek csakis a prophylaxisra szorúlva. Ezen kérdés már mostan elvileg el van döntve.

A lépfene ember- és állattal közös betegség, úgy annyira, hogy a lépfene ellen az óvó védőoltást az embernél is meg lehetne tenni, hogy az emberi életet védő óvrendszabályokat szemünk előtt el ne tévesszük. A helyett, hogy két óvó védőoltást tennünk, tehetnénk 3 vagy 4-et, de a védő mérgeből a lehető leggyengébbel tennünk az oltást, úgy intézve, hogy a védő oltás az oltott egyéneken ha reactiót igen is, de veszedelmét ne okozzon. — Fájdalom, élettanilag nem ismerjük a fajlagos betegségi mérgeket, és így az embereknél nem alkalmazhatjuk az óvó védő oltást. Azt sem tudjuk, hogy az ismert fajlagos betegségi mérgeket mi módon gyengíthetjük úgy meg, hogy betegséget ne okozzanak. Mert azt tagadni nem lehet, hogy a mi mint kísérlet az állatban megengedhető, az az emberen büntény volna; és éppen ebben rejlik a nehézség, hogy az ilyen óvrendszabályokat az emberi betegségek ellen nem léptethetjük életbe. Ezen tárgy tanulmányozása, nagyon új dolog; és mégis általa már meglepő eredményeket értek el, és joggal lehet remélni, hogy az eredmények még kiválóbbak lesznek, csak tanulmányozzák tovább az állati betegségeket, különösen azokat, melyek egyszerűs mind az embereken előfordulnak.

Ezen törekvés indította Pasteurt arra, hogy azon veszedelmes állati betegséget, mely a kutyákon észlelhető, de gyógyíthatatlanul emberekre is elragad, tanulmánya tárgyává tegye. Körülbelül már négy éve, hogy dolgozó szobájában szakadatlanul ezen betegség a vizsgálat és észlelet tárgya. Ezen kísérletekre nézve az a legalkalmatlanabb dolog, hogy nem lehet azon pillanatban kísérletet kezdeni, a mely pillanatban azt sokasbittani is lehetne, általában nincs alkalom arra, hogy a kísérleteket sokasbíthassák. A franciaia kormány valóban dicséretet érdemel azért, hogy ezen kísérletek tudományos hasznát felösmerte és mindent elkövetett arra nézve, hogy az akadályokat a siker elől eltávolítsa. Ma már a kutatók ezen a téren számos munkáikra hivatkozhatnak.

Az újabb eredmények a következők: az ebdüh vagy vizíszony mérgeének keletkezési helye az idegrendszer, azaz agy, gerinczagy és az idegek, és csak ezek után a nyálmirigyek; és ezen részekben is nem egyszerre keletkezik, hanem a hely váltakozik, így például gyakran a gerincz-agy alsó része már inficiálva van, és az agy még bántatlan. Megtámadhatja az agynak különböző pontjait is. Ebdühben elhalt állatok hulláiban hosszasan keresgéltek a ragály mérget, és pedig mindaddig hasztalanul, míg nem konstatáltattott az, hogy a betegség székhelye a gerincz-velő, és ebből veszik a további oltásra alkalmas anyagot.

Az ilyen módon a kísérleti célra kivett méreggel való oltások a kutyáknál csalhatatlanul az ebdüh kitörésére vezettek. De nemcsak különböző fajú kutyáknál, hanem száz meg száz házinyulnál és tengeri disznónál az oltás eredményesen sikerült. Ezen eredmények bizonyítékai annak, hogy ebdűben kimult állatok hulláiban, a dühragályozó anyag fészke a gerincz-agy pókháló-kéreg ürege, az innen kivett anyagot alkalmazzák az oltásra. Ezen eredmények daczára még mind nem lehetett ebből a védő oltás előnyére következtetni, annál kevésbé a módjára. Egy ilyen módszer megalapítására, hogy az a virulens betegségeknek alkalmaztasék, a következőket kell figyelembe venni: 1.) Egy olyan méreggel van dolgunk, melynek hatása a méreg különböző intenzitási fokokban nyilatkozik, és gyengébb foka a védő oltásra alkalmas. 2.) Egy olyan módszernek az ismerete mellett ezen méregnek a hatását tetszés szerint esökkenthetjük. A dühnek eddig egyetlen ismeretes alakja az ebdüh, és ezen betegség mindig csak a dühös kutya marása által lesz ragályos. Spontán fellépő ebdüh ismeretlen. Mostan a kérdés azon fordul meg, vajjon az ebdüh mérge képes-e hatását különböző mértékben kifejtetni, mint az tapasztalható a tyuk cholera és lépfene mérgeknél? Hogyan lehet az ebdüh mérgeének ezen hatályosságát megismerni? A felismerésre a düh külső jelenségei igen változók, sokkal határozatlanabbak még a kórfelvételi szakok; mert egy és ugyanazon kutyától megharapott többi kutyák különböző idő alatt kapják meg a dűhet, egyik 4 vagy 6 hét mulva, a másik 2 vagy 3 hónap mulva, a harmadik talán még hosszabb idő mulva. A kórfelvételi időszaknál a méreg hatását megítélhetjük, ha a következő két feltétellel megelégszünk: 1.) A mérget trepanatióval készített nyíláson a gerincz-agy pókháló kérgének üregébe tesszük. 2.) Ezen oltás által miután a beoltott mennyiség viszonya számos zavart és bizonytalanságot oszlat el, olyant, melyet a bőr alá fecskendeznél, vagy pedig a vérkeringésbe való oltásnál kikerülni nem lehet. A kórfogamzás nagyban függ a beoltott méreg mennyiségétől, és pedig annak a hatásától, hogy mennyi jut az oltó anyagból az idegrendszerhez. Ezen tények módosítják a kór fogamzási időszakot is.

1882-ben május 10-én egy kutya térdzugi viszerébe — vena poplitea — olyan folyadékot fecskendeztek, mely úgy készült, hogy egy dühös kutyának a nyult agyából egy darabot kivágtak, és azt húslével szédörzsölték, és ebből a befecskendezett mennyiség csak 10 csep volt. Egy másik kutyába az említett folyadéknak századrészét, egy harmadik kutyába a folyadéknak kétszázadrészét fecskendezték. Az első kutya 18 nap mulva, a második 35 nap mulva dühödött meg, a harmadik éppen meg sem kapta a ragályt, és hogy ezen harmadik kutyánál az volt a tényező, hogy a méreg nagyon kevés mennyiségű volt, mutatja az, hogy ha

erősebb méreggel oltották be, mint azt később meg is tették, a kutya megdühödött.

Egy más kísérletnél, egy dühös házinyúlak a nyult agyából kivágtak egy darabot, és ezt 3—4 anynyi térfogatú tenyésztő húslével összekeverték, a kevert folyadékot egy kevésbé leülepedni engedték, és a folyadék felső rétegéből, több házinyulba fecskendeztek be a következő módon: az 1-sőbe két cseppet, a másodikba ennek $\frac{1}{4}$ -ét, a harmadikba $\frac{1}{16}$ -át, a 4-ikbe $\frac{1}{64}$ -ét, az 5-ikbe $\frac{1}{128}$ -át, és végre a 6-ikba az említett mennyiség $\frac{1}{153}$ -ét. Mindenik állat víziszonyba pusztult el, és pedig a következő sorrendben: az 1-sőnél kiűtött a betegség a nyolcadik napon, a másodiknál a 9-ik napon, a harmadiknál a 10-ik napon, a 12-ik és 16-ik napon az 5-ik és hatodik állatnál.

Hogy ezen állatoknál különböző kórfogamzási időszak volt, azt nem lehet a düh méreggyengességének azért tulajdonítani, mert ezen állatok mindenikéből tovább oltattak azért, hogy azután kísérletezhessenek, és az oltás eredménye a kórfogamzást illetőleg a nyolcadik napot tüntette fel.

Ezen példákban az következik, hogy ha a kórfogamzási időre a mérge hatását akarunk következtetni, akkor a következőkre kell figyelemmel lennünk: 1.) Az oltáshoz mindig atrepiánt kell használni, hogy a pókháló-kér üregébe juthassunk. 2.) Annál több mérget kell használnunk, mint a mennyi elégséges arra, hogy a dühöt kifejtse; mert csak így lehet a hatás maximumához jutni, mely az oltás minimumában találja kifejezését.

Ezzel a mérge összehasonlításának egy módja fedeztetett fel. És azon kísérletezésnél alkalmazták, a hol megakarták azt tudni, hogy vajjon az ebdüh mindig egy alakban lép fel, vagy legalább a raceokat illetőleg nincsen semmi eltérés.

Különböző dühös kutyákat, különböző raceokból és különböző évszakokban kísérleteknek vetették alá; és a mint elpusztultak, azonnal a nyult agyokból darabokat vágtak ki, s két vagy három térfogatnyi tenyész-húslével összedörzsölve, ebből 2 cseppet, pravatz fecskendővel, házi nyulak pókháló-kéreg üregeibe fecskendeztek. Ezen kísérletek eredménye az volt, hogy a kórfogamzási időszak 12 és 15 nap között váltakozott. Az ebdűnek virulentiája constatálva van. De még egyebet is jegyezhetünk meg ezen kísérletekből: Ha olyan házi nyulból oltottak, mely dühös kutyából vett méreggel beoltva dühödött lett, és az oltást mindig a fent írt módon végezték, ha a kísérletező folyadékból két cseppet egy második házi nyulba oltottak, és ebből a harmadikba, s ebből a negyedikbe s így tovább, a kórfogamzási idő folytonosan gyengült.

A mérgek virulens ereje gyengülésnek van alávetve, a szerint, a mint az átszármaztatik egyik állatfajról a másikra. Így oltották a dühöt szakadatlan sorban folytatva mintegy 50 házi nyulba. A huszonegyedik nyulnál a kórfogamzási idő ingadozást mutatott, de a felvételre hajlam mutatkozott, és a 21-ik nyultól az 50-ikig a kórfogamzási idő 8 napot tett. Tengeri disznónál a hetedik és nyolcadik átoltásnál már ötnapos kórfogamzási idő mutatkozott. Ha már most a nyulnak és tengeri disznónak dühét kutyákba oltjuk, akkor sokkalta erősebb méreggel rendelkezünk, mint az első esetben nyertnél volt.

Dr. Bartók István.

(Folyt. köv.)

Mi a tanító kötelessége az iskolában?

(Felolvasatott Uzonban a sepsi felső járási tanítói fiókkör október 17-én tartott gyűlésében)

Ez ünnepélyes alkalommal azon nemes cél, mely minket egybe-hozott, a gondolatoknak egész s ergét hozza emlékembe. E lelki-helyzetre támaszkodva, talán helyes volna, részletes fejtegetésébe bocsátkozni annak, hogy mit tehet a tanító, mint nevelő, a nép anyagi és erkölcsi fejlődése, az ipar, kereskedés és közgazdaság fejlesztése érdekében? De mivel meg vagyok győződve, hogy a fenntebbiek megvalósításának mikéntjét a t. tagok mindenike jobban tudja, mint én tudhatnám; és mivel a gyűlés türelmét nem czélok próbára tenni, azért ezeket elhallgatva, bátorságot veszek magamnak röviden előadni azt, hogy mit tehet a tanító az iskolában, vagy helyesebben:

Mi a tanító kötelessége az iskolában?

E kérdésre a legrövidebb felelet megadása, úgy hiszem, nem nehéz, mert mi lehet az más, mint a nevelés. És méltó csodálkozás fog el mind akkor, midőn hallom, hogy a tanító kötelességét a nevelés és tanításban összpontosítják, mintha nevelni lehetne a nélkül, hogy ugyanakkor ne tanítsunk. Nevelés és tanítás elválaszthatlan, és én egyiket a másik nélkül gondolni sem tudom, nem merem; tiltja ezt meggyőződésem.

És mi a nevelés feladata? Ugy hiszem, nem más, mint megtanítani a növendéket arra, mint bánjon testével, lelkével; hogy cselekedjék az élet különböző viszonyai között; hogy viselje magát; hogy hasznosítsa ismereteit? Hogy ezen cél megvalósulhasson, nevelünk kell értelmileg, erkölcsileg és testileg.

Nem szándékosan neveztem elsőnek az értelmi (szellemi) nevelést, bár ez igen is anyagi világban első helyre jogosan tehető.

Lássuk tehát első sorban az értelmi nevelést.

Hogy a gyermek értelmét a helyes irányba fejleszthessük, nem szabad szemünk elől eltéveszteni azon igazságot, hogy minden ismeretnek kétféle bece van. Egyik az, mit a megszerzett ismeret maga nyújt, másik az, hogy az ész fejleszti. Ennél fogva, midőn valamely ismeretanyagot nyújtunk, azt mindkét szempontból vizsgálat alá kell vennünk. A hasznos és kellemes ismeretek oly módon nyujtassanak, hogy egyik a másiknak sirját ne áshassa. Midőn a gyermek iskolába jön, az ismeret-anyagnak egy rendezetlen chaoszát hozza, mely neki nem vagyona, mert nem ismeri, s így hasznát sem tudja venni. Az iskola kötelessége ezen ismeret-anyagokat az eszme társulás törvényeinek megfelelően rendezni, s bár a gyermekkor ezen első szaka a gyermeki gondatlanság, a semmit nem tevés és a játszás kora, mégis úgy kell vezetni, hogy ezen gondtalanul megszerzett ismeretek maradandók legyenek. Az alkalmoszerű beszélgetések, melyek a gyermek érzelm világából meritendők, felkeltik benne a jó és igaz érzetét; erkölcsi ismeretet tartalmazó beszédek maradandóvá teszik, de itt megállani nem lehet; azon ismeretből is kell közölni, mely önfentartását biztosítja. Igaz ugyan, hogy ennek nagy részét maga a természet nyújtja. Pl. a csecsemőt ismeretlen hang sikoltozásra indítja; a kis gyermek elrejtí arczát, ha idegent lát; minden ismeretlen tárgy félelmet gerjeszt stb. Sőt egész haláláig figyelmeztetve van leghivebb óre, a természet által; mindamelllett az élet- és egészségtannak habár azon elemi részét, melyek a legszükségesebb igazságok

megértésére vezetnek, már a nevelés kezdetén nyújtani kell. Nem értem én ezzel azt, hogy az élet és egészség tan törvényei megismerésére folytonosan vezettesse nek, világért sem, bár elég merész volnék ezt is követelni, ha mindennek betanulásra elég idővel rendelkezni. De jól tudom, hogy a tanulásra fordítható idő mily kevés, azért az elemi rész megismertetésével megelégedhetünk.

Az élet- és egészség tan tanítása után a hasznosági elvből kifolyólag következik a számtudomány, melynek szükségességét bizonyíthatni fölösleges. Már pedig hiába hangoztatjuk, hogy nevelésünkben a hasznosnak nem szabad túlsúlyra emelkedni; meghazudtol saját létfenntartásunkért folytatott örökös harcunk. Ez bizonyíthatja, hogy az önfenntartásunkat tárgyaló tudomány az első; azután következnek azok, melyek megtanítanak arra, hogy miképp viseljük magunkat, mint polgárok. Élethivatásra kell előkészíteni a növendéket, mely a fentebbiek mellett az írás, olvasás, föld- és természetrajz, természettan, történet gondosan kiválasztott, ismeretanyagai által érhető el; ezeket közvetlen követi a nyelvtudomány, mint a mely képessé tesz a gondolatok helyes és szabatos kifejezésére és az agy értelem és emlékezet gyakorlására. Azonban a nagy többségtől talán elüt szerény véleményem, azt hiszem, hogy az agy gyakorlását sokkal jobban eszközli a természettudomány, sőt még a szám is, mint a nyelvtudomány, melyről még azt jegyzem meg, hogy valamint sok költeményt írtak, melyeknek szerkesztési idejét meghatározni nem tudják; valamint a legrégebb embereknek beszélniök kellett és beszéltek is, mielőtt valaki kitálta a nyelvtan megírását; úgy a nyelvtan tanítása is akkorra volna halasztandó, mikor a nyelv tudva van.

A földrajzi ismeret kisebb terjedelemben tanítását tiltja a már nem helyi, hanem világkereskedés, s hogy nagyobb terjedelemben nem tanítható, megmagyarázza az, hogy „életünk egy kis gyertya, hamar elég, mindennek betanulására nincs elég időnk.“

Ezek volnának létfenntartásunkra szükséges ismeretek: ezek szükségesek arra, hogy tudhassuk, miképp bánjunk testünkkel; miképp vezessük ügyeinket; hogyan éljünk; hátra van még azon tudományág megnevezése, mely megtanít: hogyan éljünk, mint polgárok. Ez a történet és polgári jogok ismerete.

Csak hogy azon történeti anyag, melyet a gyermekek elsajátítanak, majdnem semmit sem hat a polgári kötelességek irányítására; mert milyenek azok a történeti kézikönyvek, akár a felnőttek, akár a kis gyermekek számára írottakat tegyük vizsgálódásunk tárgyává. Uralkodók életrajza pontos időrendben elősorolva. (Gyermekek számára írottat én legalább ilyen ismerem.) Melyik király mily döntő csatát nyert, vagy vesztett; hatalma mekkorát emelkedett, vagy csökkent; miképp zsarnokoskodott; hányan és hogyan estek áldozatul stb. Ezeket betanulva, mennyivel tudjuk jobban polgári kötelességeinket. Nem mondom, hogy ezek nem érdekesek, de az a kár, hogy csak érdekesek. Tegyük fel, hogy a gyermek mindezeket pontosan betanulta, és a gyermekből lett férfi megtartotta, vajjon ezen történeti ismerete mennyire fog befolyjni képviselő választási jogának irányítására, kormánypárti, ellenzéki, vagy antisemita lesz-e jelöltje. Ily történeti tények szépek, tudni jók, de nem éppen szükségesek! Egy oly történetet tárgyaló könyvnek, mely hivatva van a polgári kötelességek irányítására, tartalmazni kellene a különféle osztály származását, egymáshoz viszonyát, mely

könnyen kimutatható, hisz a válaszfal ma is fennáll. A bevett vallásokat, szervezetét, sőt azoknak származását is; a kormányformát, legkevesebbet szólva azok kezeletéről; a nép erkölcsét a múltban és jelenben stb. De nem folytatom tovább, hisz egy jó történetíró tudja mit és hogyan kell írni, én csak érzem.

A polgári jogok és kötelességek ismeretére is el kell vezetni a növendékeket s az erre készült segédkönyvek használhatók is kevés kivétellel; de nem hagyhatom megemlíetés nélkül, hogy a peres ügyek miképp vezetése a többi ismerethez viszonyítva aránytalanul nagy. Azt tartom, hogy ha megismertetjük a községi bíraskodást, a közigazgatási hatáskört; az egyén jogait és kötelességeit: úgy az eredménynyel megelégedhetünk. A szélesebb körű ismeretnyújtás a magasabb iskolákra, vagy az élet iskolájára bizandó.

A szabad idő kellemes eltöltésére, az izlés finomítására szolgál a zene és részben a rajz. S bár a zenében nagyon gyönyörködöm, úgy kívánom tanítani, hogy vele a cél elérhessem, az az a szabad időt eltöltessem, a gondolatot felfrissítem s az érzelmet nemerem.

Második kötelessége az erkölcsi nevelés.

Általános a panasz, hogy az iskola az értelem és ész fejlesztésére oly sok időt fordít, hogy a vallás és erkölcs fejlesztése ezzel nincs kellő arányban. És ha figyelemmel vizsgálódunk, át kell látnunk, hogy a vallásos és erkölcsös élet sok kívánni valót hagy fenn. Azonban nincs jogom a jelen viszonyokat elítélni s nem akarom a „régii jó időköt“ elé sirni. Minthogy azonban az iskola célja a gyermek mindennemű tehetsége fokozatos fejlesztése; minthogy az iskola elvitázhatlan feladata megtanítani növendékeit, hogy miképp élhetni boldogul; és minthogy boldogul élni csak tiszta vallásos és erkölcsös érzéssel lehet, azért e tekintetben is fontos kötelességei vannak az iskolának. Mielőtt azonban e kötelességek kimutatását megkísérlelném, nem hagyhatom megjegyzés nélkül azt, hogy a vallás és erkölcs tanítása két különböző dolog; igaz ugyan, hogy vallás nélkül épp úgy nincs erkölcs, mint erkölcs nélkül vallás. És, — mert igen helyesen — nem általánossá lett szokás, hanem törvények mutatják, hogy ki tiszta a vallás, és kié az erkölcs oktatása, azért azon véleményem nyilvánítását, hogy vajjon az erkölcsös élet laza volt-e meg, a mi szükségképp maga után vonta a vallásos érzület hanyatlását, vagy megfordítva; vajjon azok, kik a vallásnak nemcsak őrei, hanem tanítói is, — tisztelet a lehető kevés kivételeknek — megtették-e kötelességöket, elhallgatva, röviden kimutatni megkísérlem, hogy hogyan fejleszhető az erkölcsös érzés.

Ugy, ha növendékeinket növeljük a szép és igaz ismeretekben, melyek együtt alkotják a jót. Egy filozofus a gyermek szívét egy tiszta laphoz hasonlította, melybe a tanítónak kell írni a szép és igaz érzéseket; nem tartozom ugyan ezzel szemben azon ellenvéleményekhez, kik azt hiszik, hogy az ember rosra születik, és csak folytonos nevelés által válik olyanná, a milyen valóban, de azért saját tapasztalásomból mondhatom, hogy inkább hasonlít egy betarkázott laphoz, melyből nagyon sok foltot kell kiirtani és újakkal felszerelni, mi oktatás, példaadás, szoktatás és fegyelméssel lehető.

Vezessük hát gyermekeinket oktatásunk által a szép és igaz ismeretekre; az alkalom bárhol megvan, csak használni kell; mindig megtehetjük az erkölcsi le-

vezetést. És különösen vezettség a növendék oktatásunk és példaadásunk által szorgalomra és kitartásra, mert a munka az, mely nemesít. Egy valódi munkás ember rosztat nem tesz, nincs arra sem ideje, sem kedve; a szorgalmas munka elvonja a rosztat hajló embert a kicsapongástól, dorbézolástól; megtanítja keresményét megbecsülni. Az erkölcsös érzés mindig erősíti a vallásosságot, a hitet, s így erkölcs és vallás egymásnak támaszai lesznek. Nem szükség, és nem is szabad azonban a hit ágazatait is bele vonni e szűk keretbe; más a vallás, és más a vallástan, mely utóbbi arra bizandó, kinek az tiszte. És bár a vallástan tanításának mikéntjéről eléggé határozott tudással bírok, de mert ez nem tartozik szorosán jelen értekezésem keretébe, és: mert hosszadalmas sem akarnék lenni; azért ezeket elhallgatom, de nem hagyhatom megjegyzés nélkül némeleknek — véleményem szerint — azon eléggé el nem ítéltő oktatásukat, hogy ne csak szoktassuk növendékeinket oktatásunk és példaadásunk által a templomba járásra, hanem erre rá is kényszerítsük. Nem látom át, hogy ha nem ismeri vallásának külső és belső lényegét, ha nem tud felemelkedni a mindennapiasságból oda, hová csak a buzgóság és hit szárnyain lehet: úgy a kényszerített templomba járás mennyiben erősíti hitében. Megszokhatja a templom gyakorlását, de ez nem bizonyíték az ő vallásosságára, inkább lesz bigott, vagy ennek ellenkezője: közönyös. Ismertessék meg a mindenható; vezettség az isteni jószág, szeretet és bölcsesség megértésére, felismerésére; e cél elérésére tegyen meg a tanító is minden lehetőt: úgy imádni fogja istenét nem látszattól, hanem hittel és szeretettel, saját semmisége érzetében, és ezt fogja tenni a gyermekből lett meglett kora. Önkényt érhető, hogy a tanító a megtestesült jószág, igazság, erényesség, szeretet és vallásosság mintaképe legyen, mert: „A példa vonz.”

Az oktatás és példaadás az erkölcsös érzést részben eszközli, annak megszilárdítására e kettő a fegyelmezéssel párosulva képes. De milyen fegyelmezés? Nem szabad felednünk, hogy ha növendékeinket a mások szavára esküdni, egészen a mások tanácsán járni, szolgaságra előkészíteni akarnók: úgy egész életük sem volna elegendő annak begyakoroltására. Azonban nevelésünk célja ez nem lehet; nekünk egy saját lábán járni tudó, helyes gondolkozású, független, szabad ember nevelése a célunk, mi csak helyesen alkalmazott, a természet útmutatását hiven követő fegyelmezéssel érhető el.

Nem szabad fegyelmezésünkönél számításon kívül hagyni a családnál majdnem általánosan követni szokott fegyelmezést, ha legtöbb esetben egyébert nem is, de azért mindenestre, hogy helyesebb, vagy pedig emberségesebb bánásmódban részesítsenek. Mert milyen legtöbb helyt a fegyelmezés? *Olyan, milyent a pillanat heve szül!* Nem azon meggyőződésből ered: mi válik a gyermek hasznára? hanem az pillanatnyi felhevülés kifolyása. Avagy nem ez állításom valódisága mellett bizonyítanak-e az ilyen nyilatkozatok? „Azt ne tedd! Ezt megtiltom! Szerelmes anygalkám! Majd meglátom: ki az ur!” stb. Nem kívánhatunk tökéletes házi nevelést, mert az ehez megkívánható előfeltételek a legtöbb helyt a szeretetét kivéve hiányzik; éppen azért a nevelés vagy elkényeztető, vagy erőszakos, vagy pedig elkényeztető és erőszakos egyszerre, és mert így van, azért kell nekünk a helyes fegyelmezést gyakorolni. Csak hogy ez nem lehet mindenütt egyforma, változó az emberek egyénisége és gondolkozása szerint. *Szóval azt a nép*

általános jelleme határozza meg! Egyben azonban minden fegyelmezésnek meg kell egyezni, abban t. i., hogy a természet által kimutatott ösvényen kell haladnia. Már pedig a természet jó számoló, semmit sem feled el, semmihez sem tesz; ugyanazon hibát ugyanazon büntetéssel sújtja, ha már büntetésnek nevezük valamely hibának okvetlen bekövetkező természetes következményét. De lássuk ezt példákból: Egy kis gyermek tüzzel játszik, a szikra ráhull, természetes következtetés, hogy megégeti magát; vagy tüvel játszik: a tű megszurja; szereti a macskát kutyát cibálni: harapást fog szenvedni. Ugyanily fegyelmezés tapasztalható a meglett korban is. A mesterember, ha elhanyagolja munkáját, elidegeníti munkaadóit; a hivatalnok, ki kötelességét nem teljesíti, hivatalától felmentetik. A részeges nem csak vagyonának, de egészségének s így életének is sirját ássa stb. Ha már a természet fegyelmezése oly kikerülhetetlen és változhatlan; és ha már ezen fegyelmezés a két szélső korban helyes és jónak (igazságosnak) bizonyult, miért ne használható a tanulói időszakban is? Ha a gyermek a kiszabott idő után jön iskolába, mivel társait munkájokban nem háborgathatja, ajtónál marad. Ha szabad idejét rakoncátlansággal, verekedéssel tölti: úgy a szabad idő tőle elvonatik; ugyanezt tesszük, ha munkáját nem végzi el. De miért folytatnom tovább, hisz a természet, ezen jó tanácsadó, mindig megmutatja, hogy mily kihágásnak, mily büntetés van. Ezen — természet útmutatását — követő fegyelmezésnek azon előnye is megvan, hogy maga a fegyelmezett is igazságosnak fogja elismerni, és továbbá a kedély felháborítására okot nem szolgáltat; a fegyelmezés nem tünhetik a kedély felháborodása nyilvánulásának.

A fegyelmezésnél csakis a szelidebb példákat hoztam fel; önkénytelen azon kérdés merülhet fel, hogy a komolyabb kihágásnál mily eljárás alkalmazandó? Ez a mily fogós kérdésnek látszik, épp oly könnyű megfejtése, ha mindig szemünk előtt tartjuk a természet útmutatását, mert ez esetben komolyabb kihágás, mely komolyabb büntetést, verést igényelhetne nem fog előfordulni.

Megvallom, hogy ezen fegyelmezés igen képzeltnek tünhetik fel, és azon gyermeknél, kinek az ütlegeles, durva bánásmód mindennapi kenyere, a kívánt eredményre nem vezet. És valamint én ismerve községemben a helyzetet, körülményeket, a nép jellemét, a komolyabb fegyelmezést alkalmazni szükségesnek tartom: úgy azt ily körülmények között elítélni más helyt sem tartom célirányosnak, de minthogy nekünk nemcsak célunk, hanem kötelességünk is szelidebb erkölcsöt oltani a fogékony gyermek szívébe, már pedig ez — ha későre is — de meglesz, akkor megváltoznak a viszonyok; a megváltozott viszonyok megváltoztatják az emberek világnézetét; akkor nem lesznek oly gyakoriak a súlyosabb büntények, melyek oly nagy számban szaporítják a bünkrónikák lajstromát és a börtönök lakói számát; akkor a szelidebb erkölcs szelidebb, a természet útmutatását követő fegyelmezéssel is fenntartható; akkor és csak akkor mondhatjuk el: „Népnevelés eljött a te országod.”

A nevelésnek már leirt két szaka után áttérhetünk a harmadikra, a testi nevelésre.

Eddig arról volt szó, hogy mikép neveljünk szellemileg és erkölcsileg, szóval hogyan vezessük a tökéletes élet felé, lássuk már röviden, hogyan neveljük lord

Palmerston mondása szerint állattá, vagyis mit tehetünk a testi fejlődés érdekében.

Igaz ugyan, hogy az anyagiasság felé gőzerővel haladunk, talán még kelletlenül többet foglalkozunk lét-fentartásunk kérdésével, de az is igaz, hogy testünk fejlődéséért, egészségünk fentartásáért nem teszünk annyit, mennyit az jogosan megvár. Ezt mutatja a halálozást kitüntető elszomorító statisztika; ezt mutatják a magasabb köröknél úgy a köznépnél oly gyakran található satnya, vézna alakok. Már pedig „Ép testben ép lélek.“

A testi fejlődés érdekében a tanító tehet az iskolában, künn az életben kevesebbet ugyan, de kitartással, buzgalommal és egyszerűséggel eleget arra, hogy hivatását betölthesse, munkájára nyugodt önérzettel nézessen. Először is oda hasson, hogy a nép azon rétege, mely kora tavasztól késő ősziig szítja az üde levegőt, de télen át, nem mintha megunta volna a nyári éltet adó, testet erősítő levegőt, hanem mert nem tudja, hogy mily óriási befolyása van a jó levegőnek egészségünk fentartására, azért azt a büzhödt, rekedt levegőt szítja, ennek káros hatásáról meggyőzések. Továbbá a felsőbb osztály azon fonák s ha káros nem volna, úgy nevéstégesnek mondható szokását kell kiirtani, hogy gyermekei fejét, nyakát, mellét annyira bepölyázza, hogy e miatt majd megfulad, míg lábai a nagy hidegben majd megfagynak, mintha nem tudnák, hogy „lábakat melegen, és a fejet hidegen.“ Mit mondjak még a váll és mellfűzőkről, a khinaiak hobortos divatját utánzó kis lábbeliekről? Eleget beszél hordozójuknak sáppadt színe, a természetesből kisodrott alakja, és görcsös járása.

A mikép táplálkozásról is jó tanácsot adhat, habár a legtöbb helyt a miként, mennyit, milyent és mi módon kérdésekre a tanácsadás jó, de csak boldog óhajítás marad. Ennek oka könnyen kimagyarázható. Hogy mennyit egyék a gyermek, azt az eledel minősége is határozza; s habár némelyek jobban akarják tudni annak mennyiségét, mint a gyermek, véleményem ez: egyék addig, míg neki kell, nem lesz azért divatlanok; neki ebben belső része a tanácsadó, s ennek tanácsa mindenesetre jobb, mint a miénk. A gyomor túlterhelésétől nincs mit tartani, könnyebben beáll az, ha csak hébe-hóba van szabad evése; és különben is inkább elszenvedhetni a túlterhelésből származott rendtelenséget egy pár óráig, minthogy a gyomor ürességét napokig érezze, s az ebből származó betegséget, gyengeséget haláláig viselje.

Az eledel változatossága is fontos ugyan, de itt a körülmények határoznak. Az eddig elmondottak a tanító külső hatáskörébe tartoznak; hátra van még, hogy mit tehet az iskolában? E kérdésre a felelet az eddig elmondottakban részben benne van. Ugyanis ügyeljen arra, hogy mindig tiszta, üde jó levegője legyen; a gyermekek tisztán s a mennyire a körülmények engedik czélszerű ruhában járjanak. A tanítás menete soha fásztól ne legyen, abban legyen változatosság. Legyen a gyermeknek kellő idő a test mozgásra, s erre — véleményem szerint sokkal alkalmasabb a játék, mint a torna eszközökön végbe vitt gyakorlatok. E véleményem első látszatra visszatartó lehet, éppen azért állításom indoklását szükségesnek tartom. A játéknál a gyermeknek minden testrésze gyakoroltatik míg a rendszeresen szervezett gyakorlatnál mielőtt minden testrészt gyakoroltatnék, már azelőtt kimerültség áll elő. Egy változatos játékot a gyermek egész kedvvel tesz, míg

a tornászásnál ez nem áll. Éppen azért nem mondom, hogy a mesterséges testgyakorlatok éppen céltévesztettek; nem mondom, hogy a szabad gyakorlatok, — melyek vezényszóra végbevitt játékot — elvetendő, de a testgyakorló eszközök nagy részét szükségteleneknek tartom; ellenök nagyon sok érv felhozható, de nem teszem. A mászó pozrát éppen kiküszöbölném legalább falu helyen, megtanulnak ott a gyermekek eléggé mászkálni s éppen ez a baj.

Ezekben véltem összefoglalhatónak a tanító kötelességeit, ily irányban haladva hiszem megvalósíthatni azon nemes célt, melyre hívatva vagyunk. Azonban korántsem feledtem ki a számítást, hogy a legjobb módszer sem segít diadalra, ha nincs hozzá kulcsunk. Hiszem, hogy bárki is felcsaphat abc szatócsnak, de azt is tudom, hogy helyesen nevelni nem valami könnyű. Türelem, kitartás, szorgalom sokat pótol, de nem mindent, oda ismeret, még pedig széles körű ismeret szükséges. „Valódi nevelést csak valódi bölcsész adhat.“ Nem lehetünk mind bölcssek, de munka kedvelők, ismeretünket hangya szorgalommal gyűjtők, hivatásunknak megfelelni törekvő tanítók igen!

Gvűjtsünk hát ismereteket, hogy hivatásunknak megfelelhessünk. Ugy legyen!

Pap György.

V E G Y E S E K.

— Olvasóink kiváló figyelmébe ajánljuk azon kedvező alkalmat, hogy *Dr. Felméri Lajos* kol. egy. tanár urnak „Az Iskolázás jelene Angolországban“ című kitűnő művét, igen mérsékelt árrért szerezhetik meg. A szerzőtől erre vonatkozólag a következő értesítést vettük:

Van szerencsém a t. cz. tanító, tanfelügyelő és tanár urakat, tanítónőket, s általában a nevelésügygel foglalkozókat értesíteni, hogy „Az Iskolázás jelene Angolországban“ című és mult évben a m. tud. Akadémia által nagy jutalommal kitüntetett műveből m. e. száz példány rendelkezésemre állván, a nevelés-oktatással foglalkozóknak, tetemesen leszállított áron szolgálak belőle példányokkal; I-ső kötet: *Népiskolázás* (X + 262 lap) 1 frtért; II-ik kötet: *Közép- és felső oktatás* (IX + 262 lap) 2 frtért o. é. (A két kötet bolti ára 4 frt 80 kr.)

A megrendeléseket — kérem — egyenesen hozzám intézni. Kolozsvárt, 1885. november 20.

Felméri Lajos,

a neveléstudomány ny. r. tanára.

— Meghívás. A maros-tordamegyei tankerület ált. tanító-testülete ez évi rendes *közgyűlést* december 2. és 3 ik napjain tartja meg Marosvásárhelyen a megyeház nagy gyűléstermében, melyre a tanítótestület összes tagjai és a népnevelés ügye iránt érdeklődők tisztelettel meghívotnak. Targysorozat: *I-ső nap:* Közgyűlés kezdete d. e. 9 órakor. „Himnusz“, énekl. a polgári iskola énekara. 1. Elnöki megnyitó beszéd. 2. A mult évi közgyűlés jegyzőkönyvének felolvasása. 3. Előterjesztések: át- és leiratokról, valamint a testületnek az „Erdélyi magyar közművelődési egyeslet“ alapító tagjai közé belépéséről; előadó az elnökök. 4. Titkári jelentés: a központi választmány és az öt fiókkor egy évi működéséről, *Gönczi János* főjegyző által. 5. Bizottságok kiküldése. 6. Értekezés: „Az iskolai fegyelemről“, *Gergely Lajos* radnótfái ref. lelkész által. 7. „A kezdők számoktatásáról“, kapcsolathban egy saját készítményű számológép ismertetésével; egy czélszerű méh-kaptár bemutatása, gyakorlati útatisításokkal; szabad előadás: *Nagy Ferencz* cs.-szentiványi tanító által. 8. Pénztári jelentés; az évi tagságdíj beszédése és a hátrálékok fölötti intézkedés (*Az első nap folyamán közeledről, vagy más társas összejövetelről a helyi rendező bizottság gondoskodik, miről a tagok kellő időben értesítve lesznek.*) — *II-ik nap:* reggel 8 óratól 1/2 10-ig mintatanításokat tartanak a ref. egyház szentmiklósi utcai fiúiskolájában: a II. osztálylyal *Szekeres Elek* a mondattan elemeinek, a III. osztálylyal *Dabóczy György* a fejbéli számítás gyakorlati alkalmazásának módszeres tanításából. Közgyűlés kezdete d. e. 10 órakor. „Szózat“, énekl. a polg. iskola énekara. 1. Az első napi közgyűlés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése. 2. Értekezés e tételről: „Mennyiben nyílik tere a népis-

kolának a hazafias jellem fejlesztésére." előadó *Tályai György* m.-szentkirályi áll. isk. tanító. 3. Könyvtári jelentés: *Szekeles Elek* könyvtárnok által. 4. Előterjesztés az egyleti „Evkönyv” szerkesztéséről és a tanítói segélyalap kezelési módzatairól; előadók: az elnökök és *Nagy Lajos* test. pénztárnok. 5. Az első napon kiküldött bizottságok jelentései; a jövő évi költségvetés megállapítása; felmentések kiadása. 6. Indítványok tárgyalása. 7. A gyűlések résztvevő tagok számbavétele (alapszab. 4. cz.) a vidéki tagok igazolványainak kiosztása (1938—1882. közig. bizotts. rend.) Azon rendes tagok, kik a közgyűlésen számbavehető ok miatt részt nem vehetnek, kötelesek elmaradásukat az elnökségnél a II. napi gyűlés megnyitását megelőzően bejelenteni. Kiknél még az országos tanítói árúház javára kibocsátott gyűjtő-ív van, felkérhetnek annak beadására. Azon vidéki tanítótársak, kik a választmány által felajánlandó szállást akarnak igénybe venni, tudassák azt nov. 28-ig *Gönczi János* főjegyzővel. Maros-Vásárhelytől, 1885. november 10. *Lénárt József*, tanítótestületi elnök. *Gönczi János*, főjegyző.

— **Trefort miniszter levelet intézett pozsonyi választóihoz.** Elmondta, hogy közelebbi külföldi utazása közben három dolog tánt fel neki, mintegy előtérben állók és erősen szembe ötlők az illető nemzetek munkáirányára nézve. Nevezetesen, hogy az ipar mindenütt, főleg Németországban rendkívül fejlődik — hogy a tudományra s oktatásra mindenütt a legnagyobb súlyt fektetik — s hogy a városokban azok színterére ültetvények és széles utcák által egészséges tételére a legnagyobb pénzáldozatokat fordítják. A népoktatás nem elégíti ki a minisztert. Nem elég, úgy mond, hogy a nép fia egy kicsit olvasni tudjon, hogy Angyal Bandi és Zöld Marcsi történetben gyönyörködjék s a kislapokból a gyilkosságokról magának tudomást szerezzen. A népoktatást, illetőleg nevelést, akként kell vezetni, hogy annak, a ki iskolába járt, általában véve jobb erkölcsé és szokásai legyenek, mint annak, a ki iskolába nem járt, és kell, hogy a népoktatás közgazdasági természetű legyen, hogy az iskolázott földművelő jobban szántson s vessen, hogy tudjon a gyümölcs- és szőlőműveléssel észszerűen foglalatalkodni, — s hogy a kézműves ügyesbimbó csinálja készítményeit mint azok, a kik iskolában nem jártak, — végre hygienikusnak kell lenni a népoktatásnak, hogy népünk tudja s tanulja meg az iskolában már mint gyermek, hogy az egészség fentartásához mindenképp jó levegő szükséges, hogy az embereknek másképp kell lakni, mint a mi népünk legnagyobb része lakik, sok vidéken örökös füstben vegetál tisztaság és mosakodás nyoma nélkül — hogy az excrementumokat nem kell a ház körül lerakni s hogy a trágyát nem javítja a vizet, ha a kútba befoly. Természetes, hogy ha a népet ily irányban akarjuk nevelni, mindenképp a néptanítóknak kell ily irányú nevelést adnunk, s itt mellékesen legyen mondva: hogy ha Magyarország kultur-állam akar lenni, falvainkat át kell építeni — mi természetesen rögtön nem történhetik. Tanítókat pedig a tanítóképződéleken internatus nélkül nem lehet nevelni. A miniszter szeretné hinni, hogy egy pár év múlva az állami képződék ily állapotba fognak jutni — de mit használ az mondja — ha a legközelebbi szomszédban vannak másféle képződék, melyek az ellenkezőjét teszik annak, mit én teszek, s nekem nincs módom azon segíteni. Gynmasiumainknak a legrosszabb reputációjuk van a külföldön, pedig vannak egyes iskoláink, a melyek tanáraikkal együtt kielégítő — de a rossz iskolák rontják a jók hírét — s azon is nehéz segíteni, mert hisz a legkisebb szigorra, melyet a kormány a gynmasiumok irányában gyakorol, feljajdul a világ s mindjárt sértve vannak az egyházak, mint ha a vallás érdeke követelné, hogy rossz gynmasiumaink legyenek. Egyébiránt nálunk többféle kórbetegségek mellett uralkodik a febris gynnasialis nervosa stupida. Minden mezőváros gynnasiumot akar, s mindenki a gynnasiumokba küldi gyermekeit akár van hozzá talentuma, akár nincs; mert a divatos felfogások szerint a tisztességes mesterember nem úr, de úr az éhező hivatalnok, kolduló literatus, vagy per s munkanélküli sensáloskodó ügyvéd. Ily felfogások mellett az ország nem gyarapodhatik közgazdasági tekintetben. Mit mondjak — végre — a legfelsőbb tanintézetekről s azok oktatásáról? Ifjaink egy nagy része a külföldön tanul, mert itthon nincs helye s hazatér antipathiával, satírával minden iránt a mi magyar. — Egyetemünk csak kettő van: az egyik nagyon félre esik s nincs is felszerelve a kellő apparatussal — nézzük csak a klinikáit, a pesti pedig az orvosi szakoknál túl is van tömve. Harmadik egyetemre van szükségünk. — A hova tekintünk szükségünk van, melyeket nem tudunk fedezni, — s én nagyon tudom méltányolni t. kollégám a pénzügyi miniszter úr törekvéseit s agályait — fináncziánk nem virágzó, mert az ország szegény, mint minden agricol ország, — és szegény, mert nem akar vagyonos lenni.

— **Legfelsőbb kitüntetés.** *Gönczi Pál* miniszteri tanácsosnak ő Felsőre a Lipótrend lovagkeresztjét adományozta.

— **Beregme gy tanügye.** E megye tanfelügyelőjének jelentése szerint van a megyében 272 község s ezekben összesen 270 népoktatási intézet. A tankötelesek száma 26,030, de iskolába csak 18,946 gyermek jár. A tanerők száma 305, kik közt 45 egyén ké-

pesítéssel nem bír. Az 1884/5-ik tanévben a tanügyre tett kiadás 144,711 frt volt, mely összeg a megye összes állami adójának 31% -át képezi. Az összes iskolák közül 126 nem magyar nyelvű, de ezek közül 96-ban kisebb-nagyobb eredménnyel tanítják a magyar nyelvet, de 26-ban nem tud sem a tanító sem senki magyarul.

— **Ritka dolog.** Vancsa János gör. kath. érsek erélyes intézkedéseket tett arra nézve, hogy iskoláiban a növendékeknek alkalmuk legyen a magyar nyelv elsajátítására, jelesen megfelelő tervet dolgoztatott ki s a megnyílt tanévben az oktatás megkezdését tanítóinak szigorúan elrendelte. Szép, ha igaz.

— **Főzés tanítása az iskolában.** Brüsszel városa elhatározta, hogy ezentul minden leányiskolában kötelezővé teszi a *főzés tanítását*: Lesz elméleti és gyakorlati tanfolyam s főleg a bevásárlást, az élelmi szerek értékének megítélését, a hűsnek ismerését, a háztartás vezetését stb. fogják tanítani. Ugyanezt a tantervet a felsőbb leányiskolában szintén kötelezővé teszik s ott a finomabb ételek készítésére is fognak útmutatást nyújtani.

— **A közoktatásügy Németalföldön.** Hágai hír szerint a kormány törvényjavaslatot terjesztett a kamara elé az alkotmány azon határozatainak megváltoztatására iránt, melyek a közoktatásra vonatkoznak. A helyett, hogy a kellő népiskolai oktatásról mindent az állam gondoskodjék, — az javasolják, — hogy az elemi oktatásról minden község maga gondoskodjék, és ha ez iránt magán részről kezdeményezés nem történik, az állam lépjen közbe.

— **Erkölesei nevelés.** A sziléziai VII. tanító gyűlés behatóan foglalkozott minapában azon kérdéssel: „Mennyiben okozható a népiscola, hogy a tanítványok erkölcsileg elvadulnak? Dr. Mendt igen sikerült beszédben erre kimutatja. 1. Az erkölcsi elvadulás fölötti panasz nem okadatható, mert statisztikai adatok bizonyítják, hogy egy iskolára átlag egy romlott fiu esik. 2. Ott, hol nagyobb mérvben mutatkozik a tanulók erkölcsi súlyedése, ott mindig lokális a baj, mely vagy a társadalom, vagy a társaságban, vagy pedig a szülő házában nyeri tápját. 3. Ott a hol az erkölcsi kihágások a tanuló ifjúság részéről sürűbben fordulnak elő, a mentő házak felállításához kell folyamodni, melyeknek hatása rendkívül üdvösnek mutatkozott eddig mindenfelé. 4. Sokkal nagyobb súly fektetendő a kedélyképzésre és vallásos erkölcsös nevelésre. Mindez igen üdvös gyógyszer, de nekünk úgy tetszik, hogy midőn az ifjúság oly rémitó elvadulásról beszélnek, ez oly *székes*, melynek semmi fontosságát nem tulajdoníthatunk. A sok jó gyermek és ifju között mindig volt sok rossz gyermek és ifju, és valamint a társadalom vegyes elemekből áll, vegyes elemek találunk az iskolában, mely a társadalom kicsinyben De leghelyesebb az, mit Quintilianus római nevelésében mond: „A császári Róma családjai romlott körében a gyermekek megtanulják előbb a bünt, mielőtt megtudják, hogy bűn; elpuhit és buja lelkők nem az iskolában szíja magába a vétkességet, hanem magával viszi be az iskolába.” (L. A nevelés elméletének története. Oscar Browning. Az Athenaeum kiadása. 1885)

— **Új közoktatásügyi miniszter Ausztriában.** Az osztrák közoktatásügyi miniszter Conrad báró állásától felmentetett s helyébe Dr. Gautsch, a Terezanium igazgatója nevezetett ki. Az új miniszter aránylag még igen fiatal ember, most tölti be a 36. élet s mondhatjuk, ritka ember csinált aránylag rövid idő alatt oly rendkívüli carrier, mint ő. Mi lesz politikai iránya, még nem lehet tudni, mert eddig alig foglalkozott még politikával. Mit várunk tőle elődjének megbuktatói, az elég világosan benne van a többség válaszfeliratában. Követelik a közoktatási törvényhozásnak a tartománygyűlésekre való átruházását, követelik ezen az úton a felekezeti visszaállítását és a nép- és középiskolák további, gyorsabb szilávosítását. Mindennek hí harczosa lesz-e, majd a jövő mutatja. Érdekes, mily megjegyzésekkel kíséri Conrad br. bukását és Gautsch kinevezetését a »Magyar Állam.« Ugyanis mondja: A hirhedt Streymayr után br. Conrad von Eybesfeld átmenetet képezett Ausztria politikájának visszakatholizálásában. Néha liberális fantomokat kergetett Conrad báró s azért régóta vártuk, hogy tőle is szabaduljon meg a Taaffe-kabinet. Deo gratias, hogy ez végre megtörtént. Most már vissza lesz adható az iskola az egyháznak, a melytől a liberalizmus elragadta s egy pár rövid évtized alatt sok százezzerrel szaporította a gazemberek számát. Az osztr. püspöki kar, Ausztria jó kath. népei s a reichsrath mindkét házában többsége leghőbb óhajait meg fogja valósíthatni. Ugy legyen! De ha még sem úgy lesz?

— **Hátrálékos előfizetőinket a lapdíj haldéktalan beküldésére tisztelettel kérjük.**

TARTALOM: A tanítókról. *Ujfalu*. — Az olvasás művészetéről. *De Gerardo Antonina*. — A betegségeket okozó apró szervezetekről és a védő oltásról. *Dr. Bartók István*. — Mi a tanító kötelessége az iskolában. *Pap György*. — Vegyesek.